

TÜRKİYE'DE PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK ALANINDA YAPILAN DOKTORA TEZLERİNİN İNCELENMESİ (2000-2016)

Prof. Dr. Mehmet Güven
Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
mehmetguven@gazi.edu.tr

Arş. Gör. Betül Aslan
Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
demirbagbetul@gmail.com

Arş. Gör. Elvan Yıldız Akyol
Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
elvanyldz@hotmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de 2000-2016 yılları arasında Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yapılan doktora tezlerinin araştırma düzeneği, çalışma türü, örneklem/çalışma grubu, örnekleme yöntemi, örneklem sayısı, veri toplama araçları, kullanılan istatistiksel teknikler ve ele alınan konular açısından incelenmesidir. Bu amaçla YÖK Ulusal Tez Merkezi sisteminde kayıtlı ve tam metin erişime açılmış 255 tez içerik analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada sürece bağlı değişimi ortaya koymak amacıyla tezler üç alt zaman dilimi içinde (2000-2005, 2006-2010, 2011-2016) ve bütünsel olarak incelenmiştir. Yıllara göre en sık ele alınan konuların, 2000-2005 yılları arasında kaygı ve stres, psikolojik belirtiler ve depresyon; 2006-2010 yılları arasında kaygı ve stres, saldırganlık, sosyal beceriler ve öfke; 2011-2016 yılları arasında ise kaygı ve stres, saldırganlık- şiddet ve öznel iyi oluş olduğu görülmektedir. Araştırmalarda en sık kullanılan örnekleme türü amaçlı örnekleme ve kolaylıkla bulunabileni örnekleme, en sık ele alınan örneklem/çalışma grubu ise üniversite öğrencileridir.

Anahtar Sözcükler: Psikolojik Danışma, rehberlik, doktora tezleri, içerik analizi.

AN INVESTIGATION OF DOCTORAL DISSERTATIONS ON COUNSELING AND GUIDANCE IN TURKEY (2000-2016)

Abstract

The purpose of this study is to investigate the doctoral dissertations on Counseling and Guidance completed in Turkey between the years of 2000-2016. Research design, type of research, sample or study group, sampling method, sample size, data collection tools, statistical techniques used and the subject areas were investigated for this purpose. Content analysis was used to investigate 255 open access thesis located in YOK National Thesis Center. The thesis were investigated by divided into three periods (2000-2005, 2006-2010, 2011-2016) in order to reveal the evolution appear in time. The findings showed that the most frequent subject areas investigated based on time periods are; anxiety and stress, psychological symptoms and depression in 2000-2005; anxiety and stress, aggressiveness, social skills and anger in 2006-2010; anxiety and stress, aggressiveness and subjective well-being. Purposive sampling and convenience sampling are the most frequently used sampling methods and university students are the most frequently used sample/study group.

Keywords: Counseling, guidance, doctoral dissertation, content analysis.

GİRİŞ

Psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) hizmetleri, Türkiye’de ve dünyada son on yılda köklü değişiklikler göstermiştir. Geleneksel problem odaklı yaklaşımdan gelişimsel yaklaşıma doğru olan değişim, eğitim programlarının güncellenmesi, uygulama alanlarında verilen hizmetlerin amaç ve içerik bakımından yeniden şekillendirilmesi ve psikolojik danışman yeterliklerinin yeniden tanımlanması dâhil pek çok değişimi beraberinde getirmiştir (Cormier & Hackney, 2013). Yeşilyaprak (2009) küreselleşen dünyanın bir parçası olarak ülkemizde de 21. Yüzyılın yeni problem alanları doğuracağını ve psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin bu yeni problem alanlarına yönelik yeni çalışma alanları ortaya koyacağını belirtmektedir. Bu çalışma alanlarından bazıları yaşlı nüfusa yönelik çalışmalar; evlilik ve aile danışmanlığı, boşanma ve tek eşle büyüyen çocuklar, gençler arasındaki okul zorbalığı, alkol ve madde kullanımı, obezite, marka tutkuluğu, tüketim çılgınlığı, özel eğitimde PDR hizmetleri, insan kaynakları, verimlilik ve iş doyumuna yönelik hizmetler olarak sıralanmıştır. Bu bağlamda yeni araştırmaların bu yönelimleri göz önünde bulundurması bir zorunluluk halini almıştır.

Üniversitelerdeki Eğitim Bilimleri veya Sosyal Bilimler Enstitüleri bünyelerinde Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Psikolojik Danışma ve Rehberlik ve Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dallarının toplumsal ve bilimsel anlamda sorumlulukları arasında dünyadaki güncel uygulamaları yakından takip etmek, alanda uygulanmalarına yönelik olarak özgün buluşlar ortaya koymak veya var olan problemlerin çözümüne yönelik olarak rasyonel çözümler geliştirmek, bu çözümlerin etkililiğini değerlendirmek sayılabilir. Balay (2004) eğitimin küreselleşen dünyada geçmişten beslenerek ancak onun boyunduruğu altıda kalmadan geleceğe yönelik bir toplumsal ve bireysel arayış hareketi olduğunu ifade etmekte, insanlığın sürekli değişen dünyanın bu kaygan zemininde yürümeyi öğrenmesi için de yol haritasını sürekli güncellemesi gerektiğini ifade etmektedir. Erdem (2011) alanı ile ilgili basılı literatürü anlayabilecek, takip edebilecek bilgiye sahip olmayı nitelikli bir araştırmacının ayırt edici özelliği olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle araştırmacıların ele alacakları konuların alanın gereksinimleri, değişen yaşam koşulları, teknoloji ve bilimdeki ilerlemeler ışığında yeniden gözden geçirmeleri gerekmektedir.

PDR alanında yapılan araştırmaların incelendiği çalışmalara bakıldığında Seçer, Ay, Ozan ve Yılmaz’ın (2014) Rehberlik ve Psikolojik Danışma alanındaki araştırma eğilimlerini ortaya koymaya yönelik bir içerik analizi çalışması gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu çalışmada 2007-2011 yılları arasında PDR alanında yayın yapan toplam 24 dergiden 250 makale üzerinde içerik analizine uygulanmıştır. Araştırmada, örneklem grubu olarak çoğunlukla üniversite öğrencileri ve ortaöğretim öğrencilerinin tercih edildiği, nitel çalışmaların toplam çalışma sayısının yaklaşık %3’ünü oluşturduğu, en sık olarak kestirimsel istatistiklerin kullanıldığı, psikolojik uyum ve kişisel rehberliğe yönelik konuların ise en sık işlenen konular olduğu bulunmuştur.

Güven, Kısaç, Ercan ve Yalçın (2009) ise Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisinin ilk 30 sayısında yayınlanan makaleleri incelemişlerdir. Bu çalışmada da, betimsel araştırmaların yoğun olarak işlendiği, deneysel ve nitel araştırmaların oldukça az olduğu, evlilik ve mesleki rehberlik alanlarına eğilim olduğu ve örneklem grubu olarak üniversite öğrencilerinin çoğunlukta olduğu bulgulanmıştır.

Demirtaş Zorbaz, Kızıldağ ve Voltan Acar (2016) Lisansüstü düzeyde yapılan grup çalışmalarını inceledikleri araştırmada grupla psikolojik danışma, grup rehberliği ve psikoeğitim gruplarını çalışma grubu, çalışmanın türü, kullanılan yaklaşım, araştırma deseni, çalışmanın yapıldığı alan ve araştırmanın sonucu gibi değişkenler bakımından incelemişlerdir. Araştırma kapsamında 1978-2012 yılları arasında yapılan grup çalışması temelli 93 tez incelemeye alınmıştır. Araştırma sonucunda en fazla çalışmanın ergen gruplar üzerinde olduğu, yaşlılar üzerinde yapılan çalışmaların oldukça az olduğu, çalışma yoğunluğunun 1998-2007 yılları arasında arttığı, yüksek lisans ve doktora da birbirine yakın sayılarda çalışma bulunduğu en sık olarak grupla psikolojik danışma türünün tercih edildiği, yaklaşım olarak çalışmalarda bilişsel davranışçı terapilere ağırlık verildiği ve uygulamaların çoğunun etkili olduğu bulunmuştur.

Literatürde yer alan çalışmalar değerlendirildiğinde, PDR alanında yapılan tüm doktora tezlerinin araştırma kapsamına alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca gerçekleştirilen inceleme çalışmaları, belirli bir süre içerisinde bir inceleme yapmaya yönelik olup ele alınan makale, tez, bildiri ya da diğer yayınların kendi içindeki yıllara bağlı değişimi hakkında bilgi vermemektedir. Alana özgün bir katkı getirmesi beklenen tezlerin incelenmesinin araştırmalarda var olan yönelimi belirlemede ve gelecek araştırmalara yol göstermede etkili olacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu çalışmada 2000-2016 yılları arasında Türkiye’de PDR alanında yapılan doktora tezlerinin içerik ve yöntem açısından üç periyotta incelenerek araştırma yöneliminin ortaya konulması ve gelecek araştırmalara ışık tutması amaçlanmaktadır. Bu genel amaç çerçevesinde Ulusal Tez Merkezi resmi internet sitesinden 2017 yılı Şubat ayında gerçekleştirilen taramada tam erişime açık olan 255 doktora tezi araştırma kapsamında incelemeye alınmış ve aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır. Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında doktora düzeyinde yapılan tezlerin;

1. Araştırma düzeneği
2. Çalışmanın türü
3. Örneklem grubu
4. Örnekleme yöntemi
5. Örneklem sayısı
6. Veri toplama araçları
7. Kullanılan istatistiksel yöntem
8. Ele alınan konulara ilişkin dağılımları nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

2000-2016 yılları arasında PDR alanında hazırlanmış doktora tezlerinin belirlenen kategoriler bağlamında incelenmesini amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak yapılandırılmıştır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerini kullanarak, çalışılan konuyu derinlemesine ve tüm olası ayrıntıları ile incelemeyi amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırma, Türkiye’de PDR alanında yapılmış doktora tezlerinin konularına göre dağılımlarını ortaya koyduğundan betimsel nitelikte olup tarama modeli tipindedir. Söz konusu tezler incelenirken nitel veri toplama yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, mevcut kayıt ya da belgelerin veri kaynağı olarak sistemli bir şekilde incelenmesidir (Karadağ, 2009).

Örneklem

Çalışmada Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi resmi internet sitesinden 2000-2016 yılları arasında gerçekleştirilen taramada PDR alanında yapılan ve tam metin erişimine açılmış 327 doktora tezi inceleme kapsamına alınmıştır. Ancak söz konusu tez çalışmalarından 72’si tam metin erişime olanak vermediğinden araştırmanın konusunu oluşturan inceleme ölçütlerini tam olarak örnekleme kapasitesine sahip değillerdir. Bu bağlamda çalışma tam erişime olanak tanıyan 255 tez üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Çalışma kapsamında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi resmi internet sitesinde 2000-2016 yılları arasında Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında yapılan doktora tezleri taranmıştır. Bu tarama sonucunda tam metin erişimine açık 255 ve tam metin erişimi kısıtlanmış olan 72 olmak üzere toplam 327 teze ulaşılmış ve çalışma tam metin erişime açık 255 tez üzerinden tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Ulaşılan tezlerin incelenmesinde araştırmacılar tarafından geliştirilen "Tez İnceleme Formu"ndan yararlanılmıştır. Form geliştirilirken ilgili alanyazın taranmış ve benzer çalışmaların veri toplama araçları dikkatle incelenmiştir (Seçer, Ay, Ozan & Yılmaz, 2014; Güven, Kısaç, Ercan & Yalçın, 2009). Oluşturulan form içerik ve yöntem bakımından PDR alanında üç öğretim üyesi tarafından incelenerek

formun görünüş geçerliği sağlanmıştır. Form, şu başlıkları içermektedir; tezin yılı, araştırma türü, örneklem/çalışma grubu, örnekleme yöntemi, örneklem sayısı, veri toplama araçları, kullanılan istatistiksel yöntemler ve tezin konusu. Her bir tez için ilgili form kodlandıktan sonra veriler SPSS programına aktarılmış ve analiz sonuçları yüzde ve frekans değerlerine dönüştürülmüştür.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmada elde edilen bulgular ve yorumları aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Tezlerin Yayınlanma Yılları

Tezler, yayınlanma yılları bakımından 2000-2005, 2006-2010, 2011-2016 olmak üzere üç dönemde incelenmiştir. Bu dönemlere göre tez sayılarının dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yayın yılı		%
2000-2005	45	17.6
2006-2010	91	35.7
2011-2016	119	46.6
Toplam	255	100

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde, yıllara bağlı olarak yayınlanan tez sayısında belirgin bir artış görülmektedir. Ayrıca, incelenen tezlerin neredeyse yarısının son beş yıl içerisinde yayınlandığı dikkat çekmektedir. Çalışmaya dahil edilmeyen, tam erişime açık olmayan tezlerin ise 8’i ilk periyot, 13’ü ikinci periyot ve 51’i üçüncü periyotta yer almaktadır. Erişime kapalı olan çalışmaların çoğunlukla son periyotta bulunması, toplam çalışma sayısının yıl geçtikçe artması ve önceki çalışmaların erişim engeli süresini geçmiş olması ve yeni çalışmaların henüz bu sürenin içinde olmasıyla açıklanabilir.

Araştırma Düzeneği

Tezlerde kullanılan araştırma düzenekleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Tezlerde Kullanılan Araştırma Düzeneklerinin Yıllara Göre Dağılımı

Araştırma Düzeneği	2000-2005		2006-2010		2011-2016	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Deneysel	23	51.1	44	48.3	41	35
İlişkisel	12	26.6	36	39.6	59	50
Betimsel	10	22.2	11	12.1	18	15
Toplam	45	100	91	100	119	100

Tablo 2 incelendiğinde, ilk ve ikinci periyotta en sık kullanılan araştırma düzeneği deneysel araştırmalarken, son periyotta bu eğilim ilişkisel çalışmalara kaymıştır. Bu durumun, istatistik alanındaki hızlı gelişimin benimsenmesi, özellikle modelleme çalışmalarının yaygınlaşmasının bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın Türü

Çalışmanın türü bakımından tezlerin dağılımları Tablo 3’te verilmiştir. Tez çalışmalarında araştırmacılar bir araştırma yapmanın yanı sıra tezlerinde kullanmak üzere ölçek geliştirme veya uyarlama çalışması yapabilmektedirler. Belirtilen etmenler Tablo 3’te toplam sayısının araştırma sayısından yüksek olmasına neden olmuştur.

Tablo 3: Tezlerin Araştırma Türlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Araştırma Türü	2000-2005		2006-2010		2011-2016		Toplam	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Nitel	1	2	4	4	3	1.9	8	2.7

Nicel	40	81.6	84	84.8	92	60.1	216	71.7
Karma	3	6.1	2	2	24	15.6	29	9.6
Ölçek Geliştirme	2	4	8	8	19	12.4	29	9.6
Ölçek Uyarlama	3	6.1	1	1	15	9.8	19	6.3
Toplam	49	100	99	100	153	100	301	100

Tablo 3 incelendiğinde, yıllara göre araştırma eğilimlerinde büyük değişiklikler gözlenmediği görülmektedir. Her üç zaman diliminde de en yoğun olarak kullanılan araştırma türü nicel araştırmalardır. Ancak özellikle son periyotta ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmaları ile karma çalışmaların belirgin bir biçimde arttığı görülmektedir. Bütünsel anlamda çalışmaların türü incelendiğinde ise çoğunluğu nicel çalışmaların (%71.7) oluşturduğu, bunu karma ve ölçek geliştirme çalışmalarının (%9.6) izlediği görülmektedir. Bu bulgu, Seçer ve diğerlerinin (2014) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Adı geçen çalışmada da makalelerin %89.6'sının nicel, %4'ünün nitel ve %1.2'sinin karma nitelikte olduğu belirlenmiştir. Son yıllarda karma ve ölçek geliştirme çalışmalarında belirgin bir artış izlenmesi, konuların çeşitlenmesi ile (bkz. Tablo 10) paralellik göstermektedir.

Örnekleme Yöntemi, Örneklem/Çalışma Grubu ve Sayısı

İncelenen tezlerde hangi örnekleme yöntemlerine başvurulduğu, verilerin toplandığı örneklem/çalışma grubu ve kaç kişilik örneklemle çalışıldığının yıllara göre dağılımı sırasıyla Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 4: Tezlerde Kullanılan Örnekleme Yönteminin Yıllara Göre Dağılımı

Örnekleme Yöntemi	2000-2005		2006-2010		2011-2016		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Amaçlı Örnekleme	14	31.1	27	29.7	34	28.6	75	29,4
Kolaylıkla bulunabileni örnekleme	9	20	14	15.4	26	21.9	49	19,2
Basit seçkisiz	8	17.7	18	19.8	8	6.7	34	13,3
Küme	4	8.9	7	7.7	16	13.5	27	10,59
Tabakalı	2	4.4	8	8.8	3	2.5	13	5,1
Rastlantısal örnekleme	6	13.3	7	7.7	-	-	13	5,1
Sistemantik	1	2.2	-	-	2	1.7	3	1,2
Kartopu örnekleme	-	-	1	1.1	-	-	1	0,4
Kota örnekleme	-	-	-	-	1	0.8	1	0,4
Maksimum çeşitlilik örnekleme	-	-	-	-	2	1.7	2	0,8
Belirtilmemiş	1	2.2	9	9.9	27	22.7	37	14,5
Toplam	45	100	91	100	119	100	255	100

Tablo 5: Tezlerde Ele Alınan Örneklem/Çalışma Grubunun Yıllara Göre Dağılımı

Örneklem/Çalışma Grubu	2000-2005		2006-2010		2011-2016		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Lisans Öğrencileri	21	41.2	32	31.7	50	38.7	103	36,6
Ortaöğretim Öğrencileri	5	9.8	24	23.8	35	27.1	64	22,8
Ortaokul Öğrencileri	3	5.9	11	10.9	8	6.2	22	7,8
Psikolojik Danışmanlar	2	3.9	4	4	6	4.6	12	4,3
Veliler	2	3.9	3	3	5	3.9	10	3,6
İlkokul Öğrencileri	3	5.9	5	4.9	2	1.5	10	3,6
Öğretmenler	3	5.9	2	2	4	3.1	9	3,2
Yetişkinler	1	2	2	2	6	4.6	9	3,2
Lisansüstü Öğrencileri	2	3.9	2	2	1	0.8	5	1,8

Psikolojik Tanı almış bireyler	-	-	-	-	3	2.3	3	1,1
Okul Öncesi Öğrencileri	2	3.9	-	-	-	-	2	0,7
Akademisyenler	1	2	-	-	1	0.7	2	0,7
Okul yöneticileri	1	2	1	1	-	-	2	0,7
Diğer	5	9.7	15	14.9	8	6.2	28	10
Toplam	51	100	101	100	129	100	281	100

Tablo 6: Tezlerde Ele Alınan Örneklem/Çalışma Grubu Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

	2000-2005		2006-2010		2011-2016		Toplam	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Örneklem Sayısı								
1	1	2.2	-	-	-	-	1	0,4
3-15	1	2.2	2	2.2	4	3.4	7	2,7
16-30	8	17.7	20	22	17	14.3	45	17,6
31-100	13	28.9	21	23.1	19	16	53	20,8
101-300	2	4.4	9	9.9	9	7.6	20	7,8
301-600	12	26.7	15	16.5	28	23.5	55	21,6
601-1000	6	13.3	14	15.4	18	15.1	38	14,9
1001+	2	4.4	10	10.9	21	19.3	33	12,9
Örneklem yok	-	-	-	-	1	1	2	0,8
Toplam	45	100	91	100	119	100	255	100

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmalarda hâkim örnekleme eğiliminin yıllara bağlı olarak büyük değişiklik göstermediği görülmektedir. Her üç yıl dönemde en sık kullanılan örnekleme yöntemi amaçlı örnekleme (%31, %30 ve %29), kolaylıkla bulunabileni örnekleme (%20, %15 ve %22) ve basit seçkisiz örneklemedir (%18, %20 ve %7). Rastlantısal örnekleme yönteminin kullanımı giderek azalmış, son periyotta kullanılmamıştır. Bununla beraber küme örnekleme yönteminin kullanımı giderek artmıştır. Ancak son periyotta çalışmaların önemli bir kısmında örnekleme yönteminin belirtilmediği görülmektedir. Benzer şekilde, tezlerin pek çoğunda örnekleme yönteminin adlandırılması ile tezde ifade edilen örnekleme işlem basamakları arasında tutarsızlıklar bulunmaktadır. Bu durum, örnekleme yönteminin araştırmayı okuyanlar açısından net olarak anlaşılmasına neden olmaktadır.

Tablo 5 incelendiğinde, çalışma yapılan örneklem grubunun tercihinde yıllara bağlı belirgin bir değişiklik gözlenmemektedir. Her üç dönemde de ortaöğretim ve lisans öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar tüm araştırmaların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu durum, belirtilen örneklem türlerine nazaran daha kolay ulaşılabilir olmalarından kaynaklanmış olabilir. Bu bulgu, Demirtaş Zorbaz, Kızıldağ ve Voltan Acar'ın (2016) grup çalışmalarında tercih edilen örneklem grubunun lisans ve ortaöğretim öğrencileri olması bulgusu; Seçer ve diğerlerinin (2014) makalelerinde üzerinde çalışma yapılan gruplar arasında ilk sırada lisans ve ortaöğretim öğrencilerinin olduğu bulgusu ve Güven ve diğerlerinin (2009) Türk PDR dergisinde yayınlanan makalelerde en sık ele alınan grubun lisans öğrencileri (%46.25) olması bulgusu ile paralellik göstermektedir.

Bu çalışmaya bakıldığında tezlerde en az çalışmanın yapıldığı gruplar ise okul öncesi öğrencileri ($f=6$), akademisyenler ($f=5$), psikolojik tanı almış bireyler ($f=5$), yöneticiler ($f=5$) olarak sıralanmaktadır. Ayrıca yetişkin grup içerisinde ileri yetişkinlik dönemindeki bireylere ilişkin çalışmaların oldukça az sayıda ($f=2$) olduğu görülmektedir.

Tablo 6 incelendiğinde, örneklem sayısı açısından sayıların ilk iki periyotta yoğunlukla 31-100 aralığında olduğu, son periyotta ise 301-600 ve 1001+ aralıklarında arttığı görülmektedir. Ele alınan yıllar bütün olarak değerlendirildiğinde, bulguların periyotlarla paralellik gösterdiği görülmektedir. Araştırmalarda 301-600 sayı aralığı en sık kullanılan örneklem sayı aralığıyken ikinci sırada 31-100 aralığı gelmektedir. Bu durum ilk iki dönemde deneysel çalışmalara ağırlık verilirken sonraki dönemde ilişkisel çalışmaların çalışma türlerinin çoğunluğunu oluşturması ile açıklanabilir. Ayrıca tek denekli

desenin son iki dönemde hiç kullanılmamış olduğu ve çalışmaların çoğunun katılımcı sayılarının 16-600 aralığında bulunduğu görülmektedir. Örneklem bulunmadığı bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada doküman inceleme metodu kullanılmış, dolayısıyla örneklem kullanılmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarının dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Araçlarının Yıllara Göre Dağılımı

Veri Toplama Aracı	2000-2005		2006-2010		2011-2016		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Ölçek	44	92	91	97.8	116	74.4	251	84,5
Görüşme Formu	3	6.2	2	2.2	14	9	19	6,4
Gözlem Formu	1	2.1	-	-	3	1.9	4	1,3
Kişilik Testi	-	-	-	-	10	6.4	10	3,4
Anket	-	-	-	-	7	4.5	7	2,4
Test dışı teknikler	-	-	-	-	2	1.3	2	0,7
Dokümanlar	-	-	-	-	2	1.3	2	0,7
Yetenek testi	-	-	-	-	1	0.6	1	0,3
Belirtilmemiş	-	-	-	-	1	0.6	1	0,3
Toplam	48	100	93	100	156	100	297	100

Tablo 7 incelendiğinde, tezde kullanılacak veri toplama aracının seçiminde üç dönem arasında oldukça belirgin bir fark olduğu görülmektedir. İlk iki dönemde kullanılan araçlar birbirlerine son derece benzeşik olup bunlar ölçek ve görüşme formuyken, üçüncü dönemde veri toplama araçlarında önemli ölçüde çeşitlilik olduğu göze çarpmaktadır. Ölçek %73'lük oranla birinci sırada olsa da gözlem ve görüşme formu, anket, kişilik testleri, yetenek testleri, test dışı teknikler ve dokümanların varlığından da söz etmek mümkündür. Toplam sayıların tezlerin toplam sayısından fazla olması, çalışmalarda birden fazla ölçme aracının kullanılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca son beş yıllık periyotta araçların çeşitliliğinin artmasının yanı sıra ölçeğin bütün araçlar içindeki oranı görece daha merkezi bir seviyeye doğru gerilemiştir. Bu durum araştırmalarda artan yöntemsel ve içeriksel çeşitliliğin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca araştırmacıların bir değişkeni ölçerken birden fazla yöntem kullanmaları, çeşitli kaynaklardan bilgi almaya yönelmeleri de bu çeşitlenmede katkı sağlamış olabilir.

Bulgular, Seçer ve diğerlerinin (2014) araştırmalarda en sık olarak kullanılan ölçme aracının ölçek ve anket olduğu yönündeki bulgusu ile tutarlı görünmektedir. Adı geçen araştırmada bu sıralamayı, bu araştırmadaki destekler şeklinde görüşme ve gözlem formları izlemektedir.

Kullanılan İstatistiksel Yöntem

Tezlerde elde edilen verinin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel yöntemlerin dönemlere göre dağılımı Tablo 8'de verilmiştir. Bir tezde birden fazla yöntem kullanıldığında kompleks olan yöntem dikkate alınmış, bazı tezlerde çok sayıda araştırma sorusuna ilişkin çok sayıda analiz yapıldığında bu analizlerin tamamı sınıflamaya dahil edilmiştir.

Tablo 8: Tezlerde Kullanılan İstatistiksel Tekniklerin Yıllara Göre Dağılımı

	2000-2005	2006-2010	2011-2016	Toplam
<i>Kullanılan istatistiksel yöntem</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
ANOVA	19	40	50	109
t testi	27	36	37	100
Korelasyon analizi	14	22	34	70
Regresyon analizi	7	15	23	45
Mann Whitney You	3	18	22	43
DFA	3	5	25	33
AFA	-	4	27	31
Wilcoxon Eşleştirilmiş Gruplar Testi	3	14	13	30
Yapısal Eşitlik Modeli	2	6	20	28
Frekans, yüzde, mod, medyan, ortalama	6	16	5	27
ANCOVA	7	11	7	25
Kruskal- Wallis Testi	-	7	14	21
Standart sapma, ranj	3	14	-	17
MANOVA	6	4	1	11
Ki-kare	4	3	3	10
Diğer	-	2	7	9
MANCOVA	1	2	2	5
Friedman testi	-	1	3	4
Belirtilmemiş	1	-	1	2
Toplam	106	220	294	620

Tablo 8 incelendiğinde, tezlerde kullanılan analizlerden betimleyici istatistikler, t testi, ANCOVA, MANOVA ve MANCOVA testlerinin kullanımı oransal olarak giderek azalırken ANOVA, korelasyon ve regresyon analizinde artış görülmüştür. Aynı şekilde, Yapısal Eşitlik modeli kullanımı da artmıştır. Parametrik olmayan tekniklerin kullanımında diğer testlerdeki ölçüde belirgin bir artış veya azalma gerçekleşmemiştir. Kullanılan istatistiksel yöntemlerdeki değişimler araştırmacının amacı ve veri toplamada kullanılan yöntemle ilgili olarak şekillenmektedir. Ayrıca son yıllarda yapısal eşitlik modeli gibi yöntemlerin kullanımında istatistiksel tekniklerle ilgili bilginin artması ve yaygınlaşmasının etkili olduğu söylenebilir.

Güven ve diğerleri (2009) çalışmalarında ele aldıkları makalelerde en sık kullanılan istatistiksel yöntemlerin korelasyon (%22.2), varyans analizi (%16.3), betimsel istatistikler (ortalama standart sapma vb.) (%16.0) ve t testi (%15.4) olduğunu ifade etmektedirler. Sık kullanılan istatistiklere ilişkin bulgu genel anlamda bu araştırmadaki bulgularla örtüşse de sıralama bakımından tezlerde farklı bir yönelim gözlenmektedir. Bu durum kullanılan yöntemin araştırmaların amaçlarına göre değişmesi ile açıklanabilir.

DeneySEL Çalışmalar

Grupla psikolojik danışma uygulaması, psiko eğitim grupları ve grup rehberliğine ilişkin çalışmaların ele alındığı deneysel çalışmalar Tablo 9'de özetlenmiştir.

Tablo 9: Tezlerde Ele Alınan Deneysel Çalışmaların Konularının Yıllara Göre Dağılımı

	Konu	2000-2005	2006-2010	2011-2016	Toplam
		<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>
Konu odaklı grupla psikolojik danışma, grup rehberliği ve psiko eğitim uygulamaları	Öfke / Saldırganlık /Şiddet /Zorbalık	1	7	7	15
	Sosyal/Duygusal beceri	1	7	1	9
	İnsan ilişkileri ve iletişim /insani değer	2	3	3	8
	Problem ve çatışma çözme	1	2	1	4
	Duygusal zekâ /ifade /farkındalık	1	2	1	4
	Sosyal fobi /Sosyal kaygı	2	-	2	4
	Stres	1	2	-	3

	Empati	1	1	-	2
	Evlilik	1	-	-	1
	Sigarayı bıraktırma	1	-	-	1
	Mesleki /Kariyer	-	4	2	6
	Kayı (sınav/ölüm/performans)	-	3	1	4
	Tutum	-	2	1	3
	Umut / umutsuzluk	-	2	-	2
	Öznel/Psikolojik iyi oluş	-	1	1	2
	Kendilik değeri	-	1	-	1
	Yalnızlık	-	1	-	1
	Aile işlevleri	-	1	-	1
	Pozitif düşünme	-	1	-	1
	Seçici ve yoğunlaştırılmış dikkat	-	1	-	1
	Mükemmeliyetçilik	-	1	-	1
	Atılganlık	-	1	-	1
	Karar verme becerisi	-	1	-	1
	Akran ilişkileri/Akran arabuluculuğu	-	-	3	3
	Erteleme	-	-	2	2
	Denetim odağı	-	-	1	1
	Kendini sabotaj	-	-	1	1
	Affetme	-	-	1	1
	Eleştirel düşünme	-	-	1	1
	Tükenmişlik	-	-	1	1
	Akılcı olmayan inançlar	-	-	1	1
	İnternet bağımlılığı	-	-	1	1
	Toplam	12	44	32	88
Yaklaşım/ kuram odaklı grupla psikolojik danışma, grup rehberliği ve psikoeğitim uygulamaları	Bilişsel davranışçı terapi	2	8	2	12
	Gerçeklik terapisi	1	1	2	4
	Akılcı duygusal davranışçı terapi	-	2	2	4
	Psikodrama/Yaratıcı drama	-	2	1	3
	Çözüm odaklı terapi	-	1	1	2
	Adleryan yaklaşım	-	-	1	1
	Oyun terapi	-	-	1	1
	Sosyal bilişsel öğrenme kuramı	-	-	1	1
	Sanat terapi	-	1	-	1
	Hobi terapi	-	1	-	1
	Akış kuramı	-	1	-	1
	Film terapi	-	1	-	1
	Müzik terapi	-	1	-	1
	Kısa yoğun acil psikoterapi	1	-	-	1
	Toplam	4	19	11	34
Diğer deneysel çalışma konuları	Psikolojik danışma becerileri	1	1	3	5
	Kas gevşetme eğitimi	-	-	1	1
	Bilgi verici danışmanlık	1	-	-	1
	Motivasyonel görüşme uygulaması	-	-	1	1
	Web tabanlı danışmanlık uygulaması	-	-	1	1
	Toplam	2	1	6	9

Tablo 9 incelendiğinde, öfke, saldırganlık, şiddet ve zorbalık konularının ilk periyotta 1, sonraki iyi periyotta 7 olmak üzere toplamda 15 deneysel çalışmaya konu olarak işleme sıklığı bakımından en fazla ele alınan konular olduğu görülmektedir. Sonrasında sırayla sosyal duygusal beceriler (n=9), insan ilişkileri ve iletişim (n=8), problem ve çatışma çözme (n=4) ve duygusal zeka, duygusal ifade ve farkındalık (n=4) konularının geldiği ve bu konuların her üç periyotta çalışıldığı görülmektedir.

Kariyer (n=6), tutum (n=4), öznel ve psikolojik iyi oluş (n=2), hem iki hem üçüncü periyotta incelenen konulardandır. Umut ve umutsuzluk (n=2), kendilik değeri (n=1), yalnızlık (n=1), aile işlevleri (n=1), pozitif düşünme (n=1), dikkat (n=1), mükemmeliyetçilik (n=1), atılganlık (n=1) ve karar verme becerileri (n=1) ise yalnızca 2006-2010 yılları arasında incelenmiş, sonrasında üzerinde çalışma yapılmamıştır. Yalnızca 2011-2016 yılları arasında yapılan çalışmalara bakıldığında erteleme (n=2), denetim odağı (n=1), akran arabuluculuğu ve ilişkileri (n=3), kendini sabotaj (n=1), affetme (n=1), eleştirel düşünme (n=1), tükenmişlik (n=1), akılcı olmayan inançlar (n=1) ve internet bağımlılığı (n=1) konularının bulunduğu görülmektedir.

Belirtilen konuların incelenmesinde ağırlıklı olarak kullanılan kuram/ yaklaşım incelendiğinde ise şu sonuçlara ulaşılmaktadır: En sık kullanılan yaklaşım Bilişsel Davranışçı terapilerdir (n=12) ve her üç periyotta da kullanılmıştır. Bu bulgu Demirtaş Zorbaz, Kızıldağ ve Voltan Acar'ın (2016) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Bunu izleyen ve üç periyotta kullanılan diğer yönelim gerçeklik terapisisdir

(n=4). Psikodrama/yaratıcı drama ikinci periyotta iki, son periyotta bir çalışmada kullanılmıştır. Çözüm odaklı terapiler ikinci ve son periyotta birer defa, sanat terapi, hobi terapi, akış kuramı, film terapi ve müzik terapi yalnızca ikinci periyotta birer çalışmada, Adleryan yaklaşım, oyun terapisi ve sosyal bilişsel öğrenme kuramı sadece son periyotta birer çalışmada yer almıştır. Kısa yoğun acil psikoterapi ise yalnızca ilk periyotta bir defa kullanılmış olup sonraki periyotlarda bu yaklaşıma yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır.

DeneySEL çalışmaların diğER bir parçasını oluşturan ancak doğrudan bir psikolojik danışma müdahalesi içermeyen çalışmalar ise son grupta toplanmıştır. Bunlar: Psikolojik danışma becerileri (n=5), kas gevşetme eğitimi (n=1), bilgi verici danışmanlık (n=1), motivasyonel eylem uygulaması (n=1) ve web tabanlı danışmanlık uygulamasıdır (n=1).

Tezlerde Ele Alınan Konular

Tezlerde ele alınan temel konuların yıllara göre dağılımı Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10: Tezlerde Ele Alınan Konuların Yıllara Göre Dağılımı

<i>Konu</i>	<i>2000-2005</i>	<i>2006-2010</i>	<i>2011-2016</i>	<i>Konu</i>	<i>2000-2005</i>	<i>2006-2010</i>	<i>2011-2016</i>
kaygı ve stres	6	12	9	öz duyarlılık	-	1	-
psikolojik belirti	5	6	5	öz anlayış	-	-	1
depresyon	4	5	3	psikolojik sağlamlık	-	1	2
karar verme stratejileri	4	3	1	psikolojik yardım gereksinimi	-	1	2
benlik (imajı, algısı, saygısı)	3	5	4	okul terki	-	1	1
akılcı olmayan inançlar	3	4	3	yetersizlik duygusu	-	1	1
akademik motivasyon/başarı	3	3	2	öğrenilmiş güçlülük	-	1	1
çatışma çözme ve arabuluculuk	3	2	5	sosyal duygusal öğrenme becerisi	-	1	1
empati	3	2	1	sosyal fobi	-	3	-
sosyal beceri	2	7	2	akılcı duygu düşünce davranış	-	1	-
meslek (algı, değer, yeterlik, tükenmişlik, seçim hedefleri)	2	4	6	dikkat	-	1	-
öznel iyi oluş	2	3	7	duygusal farkındalık	-	3	-
pdr (alanın gelişimi, danışma becerileri, öz yetkinlik, yardım davranışı)	2	2	5	duygusal zeka	-	1	-
Saldırganlık-şiddet	1	8	9	erteleme	-	1	-
öfke	1	7	4	madde kullanımı	-	1	-
doyum (yaşam, evlilik, ilişkiler, ihtiyaçlar, iş)	1	5	4	kendini affetme	-	1	-
psikolojik iyi oluş	1	4	6	temas engelleri	-	1	-
bağlanma	1	2	2	sosyal ilişkiler	-	-	7
Zorbalık- siber zorbalık	1	2	4	romantik ilişkiler	-	-	4
Denetim odağı	1	1	2	problemlerli internet kullanımı	-	-	3
ahlaki yargı	1	1	1	affetme	-	-	2
sosyal destek	1	1	1	cinsellik	-	-	3
tükenmişlik	2	1	-	duygu ve düşünme stilleri	-	-	3
iyilik hali	1	2	-	mağduriyet	-	-	2
sosyal ilgi	1	1	-	psikolojik dayanıklılık	-	-	2
düşünme stilleri	2	-	1	erken dönem uyumsuz semalar	-	-	1
başarıma stilleri	1	-	4	gelecek algısı	-	-	1

evlilik	1	-	3	internet bağımlılığı	-	-	1
iyimserlik	1	-	2	istismar	-	-	1
kültür	1	-	1	kendini sabotaj	-	-	1
yalnızlık	2	-	-	mobbing	-	-	1
problem çözme becerisi	-	6	2	otantik benlik	-	-	1
kariyer (karar, kararsızlık, uyum, gelecek algısı, araştırma öz yeterliği)	-	3	5	öğrenilmiş çaresizlik	-	-	1
kişilik	-	3	4	özgecilik	-	-	1
umut	-	3	1	psikolojik uyum	-	-	1
	-	2			-	-	
aile işlevleri			2	savunma mekanizmaları			1
denetim odağı	-	1	2	yaşam stilleri	-	-	1
öz saygı	-	2	1	yılmazlık düzeyi	-	-	1
öz yeterlilik	-	1	3	diğer	6	13	14
Toplam					69	146	177

Tablo 10 incelendiğinde, tezlerde yer alan konulardan bazılarının güncelliğini koruduğu, bazılarının tekrar ele alınmadığı, bazılarının ise giderek ağırlık kazandığı görülmektedir. Son yıllarda özellikle yılmazlık (n=1), otantik benlik (n=1), affetme (n=2), psikolojik dayanıklılık (n=2) gibi pozitif psikoloji kavramlarının ve bilgisayar bağımlılığı (n=1), problemleri internet kullanımı (n=3) gibi teknolojiye bağlı yeni problem alanlarının ve sosyal ilişkiler (n=7) ve romantik ilişkiler (n=4) alanlarına ilişkin kavramların işlenme sıklığının arttığı görülmektedir. Bu artışın özellikle son periyotta belirgin olduğu söylenebilir. Akademik başarı (n=8), akılcı olmayan inançlar (n=10), benlik (n=12) gibi değişkenler incelenmeye devam edilse de iyilik hali (n=2), yalnızlık (n=2), tükenmişlik (n=3) ve sosyal ilgi (n=2) gibi kavramlar son periyotta hiç ele alınmayan konular arasında yer almıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında, araştırma yönelimlerinin artan sayı ile beraber son beş yılda önemli ölçüde farklılaşma gösterdiği görülmektedir. Araştırmanın düzeneği, türü, kullanılan veri toplama araçları ve istatistiksel yöntemler yıllara göre farklılık gösterirken, örneklem ile ilgili konularda belirgin bir farklılık gözlenmemiştir. Araştırmacılar örneklem seçimi, örneklem sayısı ve özellikle örneklem/çalışma grubu konusunda son 16 yılda benzer bir eğilim sergilemektedirler.

Özellikle örneklem/çalışma grubu bakımından değerlendirildiğinde, çalışma alanları ve hitap ettiği kişiler bakımından son derece çeşitlilik içeren bir yapıya sahip olan PDR alanında tezlerin büyük bir çoğunluğunun lisans ve lise öğrencilerine yönelmesi, diğer problem alanlarına ilişkin yapılması gereken çalışmaları gölgelemiş görünmektedir. Bu bağlamda özellikle ihmal edilmiş gibi görünen yaşlılar, okul öncesi kademedeki öğrenciler gibi PDR hizmetlerinin doğrudan alıcısı konumdaki bireylere yönelik daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulduğu açıktır. Örneklem yöntemlerinde tezlerde anlatılan işlem adımları ile örneklem seçimine ilişkin yapılan isimlendirmeler tutarsızlık içermekte ya da çok belirgin olmayan ifadeler kullanılmaktadır. Bu bağlamda tezlerde örneklem seçimine ilişkin bölümün daha titizlikle yazılması ya da adımların doğru adlandırmaya işaret etmesi açısından daha net ifade edilmesi yerinde olacaktır.

Bu çalışmada Türkiye’de 2000-2016 tarihleri arasında yapılan doktora tezlerinin içerik ve yöntem açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bütünsel bir araştırma yönelimi değerlendirmesi yapabilmek adına alanda yapılmış yüksek lisans tezlerinin de incelenmesi, gelecek araştırmaların şekillendirilmesinde yarar sağlayabilir.

Ayrıca bu çalışmada yalnızca tezler incelenmiştir. Araştırmaların yıllara bağlı eğiliminin daha ayrıntılı olarak görülebilmesi adına makaleler, bildiriler, araştırma raporları da sürece dâhil edilebilir.

Alanda doktora yapacak araştırmacıların daha önce yapılmış araştırmaları iyi tarayarak bilimsel anlamda yeniliğin önünü açabilecek konu alanlarına yönelmeleri, ihmal edilen örneklem grupları ile çalışmalar yaparak teori ve uygulama alanlarına ışık tutmaları, örneklem seçiminde kullanılan yöntemin ifade edilmesinde ayrıntılı ve anlaşılır ifadeler kullanmaları önerilebilir.

Not: Bu çalışma 18-20 Mayıs 2017 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen 8’inci Uluslararası Eğitimde Yeni Yönelimler Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Balay, R. (2004). Küreselleşme, bilgi toplumu ve eğitim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(2), pp.61-82.

Cormier, S. & Hackney, H. (2013). *Psikolojik danışma: Müdahaleler ve stratejiler*.(S. Doğan & B. Yaka, Çev.). Ankara: Pegem.

Demirtaş Zorbaz, S., Kızıldağ, S. & Voltan Acar, N., 2016. Türkiye’de üniversitelerde lisansüstü düzeyde yapılan grup çalışmalarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(4), pp. 1765-1784.

Erdem, D., 2011. Türkiye’de 2005–2006 yılları arasında yayımlanan eğitim bilimleri dergilerindeki makalelerin bazı özellikler açısından incelenmesi: Betimsel bir analiz. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 2(1), pp. 140-147.

Güven, M., Kısaç, İ., Ercan, L. & Yalçın, İ., 2009. Türk psikolojik danışma ve rehberlik dergisinde yayınlanan makalelerin çeşitli özellikler açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), pp. 80-87.

Karadağ, E., 2009. Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), pp. 75-87.

Seçer, İ., Ozan, C., Ozan, C. & Yılmaz, Y. B., 2014. Rehberlik ve psikolojik danışma alanındaki araştırma eğilimleri: bir içerik analizi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(1), pp. 46-60.

Yeşilyaprak, B., 2009. The development of the field of psychological counseling and guidance in turkey: Recent advances and future prospects. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 42(1), pp. 193-213.

Yıldırım, A., & Simsek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.